

КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В. ЛИПІНСЬКОГО І Д. ДОНЦОВА ТА ЇХ АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Політична еліта – це та невелика частина нації, яка наділена реальною владою і на якій лежить відповідальність за сучасний стан та майбутнє країни. Формування національної еліти є одним із першочергових завдань сучасного українського суспільства. Тому ідеї українських політичних мислителів щодо суті та ролі правлячого класу є вельми актуальними.

Мета роботи – розкрити погляди В. Липинського та Д. Донцова на сутність, місце і роль української провідної верстви у відродження української нації та можливість їх творчого застосування для сьогодення.

Важливою складовою теоретичного надбання В. Липинського (1882–1931) – історика, політолога, засновника українського консерватизму – є його концепція еліти. Особливий інтерес для розкриття теми статті викликають дві праці автора: «Національна аристократія», і «Листи до братів-хліборобів». Власне, в останній найбільш глибоко розкрита політична доктрина В. Липинського, суть якої полягає у наступному:

1) політичним ідеалом для України є спадкова монархія на чолі з гетьманом;

2) республіканська парламентська демократія є непридатною для України; серед трьох основних державних форм: демократія з республікою, охлократія з диктатурою, класократія з правовою, обмеженою законом монархією, найпридатнішою є остання.

3) концепція аристократії, що ґрунтується на принципі «територіального патріотизму», який є важливішим за національний чинник, оскільки він сприяє поширенню консервативної ідеології, християнської релігії і солідаризму;

4) концепція хлібороба-власника, як рушійної сили політичного процесу.

На особливу увагу заслуговують друга і третя складова даної концепції, оскільки у них сформульовано роль аристократії через призму реалізації нею політичної влади в умовах класократичного режиму. Даний режим, на думку мислителя, найбільш відповідає українським політичним реаліям, оскільки демократія з її виборами до демократичної республіки (парламенту) – це політична бутафорія. «... Я не демократ, – писав В. Липинський. Влада народу мусить бути обмежена точно означеними правами... Влада монарха мусить бути обмежена точно означеними правами народу, бо вважаю, що «народовладний» демократичний метод організації громадського життя, опертий на спекуляції найгіршими інстинктами мас, веде народ до загибелі» [2, 8]. Тому для українського руху, міркував він, можуть стати фатальними гасла демократії й громадянського суспільства, оскільки вони спричинять штучне копіювання демократії за взірцями інших країн, а політична культура однієї нації не може бути механічно перейнята іншою. В. Липинський вважав, що основною умовою створення української державності є єдність: релігійна, регіональна, політична, організаційна, національна. Здобуття державності багато в чому залежить від організації провідної верстви, від її згуртованості. На період встановлення державності та розвитку монархії потрібно, щоб державна влада була в «руках матеріально-сильних вояків-продуцентів, а влада духовна – в руках релігійної, ідейної і тому дисциплінованої та організованої інтелігенції...» [2, 16].

Роль провідної верстви у реалізації класократичної доктрини є безперечною, адже «... не етнографічна маса, не тип, не характер, не мова, не окрема територія творять самі по собі націю, а творить націю, якась активна група людей...», що веде серед неї перед в розвитку об'єднуючих, будуючих націю політичних вартостей» [1, 254]. Тому, вважав В. Липинський, потрібно відродити пам'ять про українських аристократичних спадкоємців Б. Хмельницького, П. Конашевича-Сагайдачного, І. Богуна, Ю. Немирича, І. Мазепи та інших, панівну верству, що має в крові «інстинктивний нахил до творення своєї влади і держави» [3, 388].

Д. Донцов найбільше з усіх теоретиків радикально-націоналістичного напрямку розробляв питання політичної еліти. Концепція Д. Донцова ґрунтується на переконанні, що належність до еліти визначається специфічними якостями, які призводять до панування їх носіїв над всіма іншими індивідами. Більше того, це панування є не тільки закономірним, але й необхідним – в разі приходу до влади людей без відповідних ознак елітарності на суспільство чекатиме катастрофа.

Д. Донцов визначає класичний набір необхідних якостей еліти, а саме поєднання благородства (шляхетності), мужності й мудрості. Благородство виявляється у зневажливому ставленні до матеріальних благ, міщанської моралі та мінливої соціальної престижності, натомість на перше місце висувається життєвий ідеалізм, честь і обов'язок. Мудрість визначається як здатність представників досягнути закономірності суспільного розвитку та обрати правильну політичну мету, вміння підпорядкувати тактику стратегії. Під мужністю Д. Донцов розуміє необхідну ознаку провідної верстви, адже для ефективного управління необхідно мати не тільки благородний порив до мети і чітке бачення бажаного стану суспільства, але й «тверді руки», здатність доводити розпочате до кінця. Одні лише благородні наміри та теоретичні схеми не можуть забезпечити повноцінної політичної влади, адже вона виявляється нездатною опанувати реальне життя. Тому цю ознаку еліти можна розуміти як здатність реалізувати свої задуми на практиці, забезпечувати матеріалізацію власних ідей. Політична еліта занепадає, коли альтруїзм еліти замінює вузько-становий егоїзм. Щодо процесу формування політичної еліти, то на думку Д. Донцова, елітою може бути лише та соціальна група, яка ставить інтереси всього народу вище за власні. Процес такої зміни пріоритетів по суті можна вважати процесом формування еліти.

Особливо важливо зазначити, що Д. Донцов виступає проти спадкового принципу формування політичної еліти, липаючи за усіма право (за умови наявності відповідних якостей, про які йшлося вище) належати до еліти, незалежно від їх соціального походження та майнового стану. Також важливо знати, що під такими поняттями як «каста», «луччі люди», «провідна верства» Д. Донцов розуміє саме суспільну еліту, яка має бути відкритою для всіх здібних людей і в жодному разі не замкненою від решти народу. Як тільки еліта відривається від решти нації – занепадає еліта, а з нею – і вся державна та суспільна організація [7, 676].

Сьогоднішній стан нашої національної еліти характеризується: фактичною відсутністю політичної згуртованості її, і, як наслідок, можлива втрата української державності. Другою важливою рисою аристократа на переконання, В. Липинського, є наявність «морального авторитету в очах своєї нації», що означає «відповідати тим поняттям законності і громадської моралі якими живе в даний момент ціла нація». В цілому, вважав мислитель, що «без них двох серйозних прикмет: матеріальної сили і авторитету немає і не може бути національної аристократії» [1, 257].

Політичні події в Україні після Помаранчевої революції і революції Гідності підтвердили також наявність в політичній еліті характерної риси, яку відмічав В. Липинський – нахил до романтизму. Він вважав що українська еліта позбавлена почуття дійсності, не вміє відрізнити бажане від можливого. «Тому живуть вони найбільше фантастичними утопіями якихось «Україна без влади і підвладних» тощо [3, 64]. Зрештою, політична еліта нарешті повинна зрозуміти якою є «жива і реальна» Україна, усвідомити свою роль у процесах державотворення та модернізації суспільства.

Державотворчі концепції Д. Донцова і В. Липинського були складовою питання про національне самовизначення. В. Липинський вважав, що саме завдяки існуванню держави її населення перетворюється на націю. У цьому плані його

погляди близькі сучасному громадянському тлумаченню нації. Д. Донцов переконував, що спочатку формується нація, яка потім розбудовує державу.

Спільним для Д. Донцова і В. Липинського є те, що вони надавали великого значення в поведінці й діяльності людей стихійним, ірраціональним інстинктам і почуттям. Дослідження підтверджує, що характерною рисою Д. Донцова як публіциста й філософа було чорно-біле світосприйняття: він підходив до проблем, ідей, фактів, людей, тільки протиставляючи, поляризуючи їх, розподіляючи на протилежні табори.

Розбіжність в оцінках ролі й місця ірраціонального чинника людської поведінки спричинила несумісність поглядів обох мислителів на засади, методи та засоби творення самостійної української держави, з абсолютизацією фанатизму й аморальності у Д. Донцова та ідейної моральної чистоти – у В. Липинського.

Список використаної літератури.

1. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
2. Гурик М. І. Шумка М. Л. Трансформація специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29229>
3. Донцов Д. Дух нашої давнини. К.: 2005. С. 318.
4. Ілленко А. Питання еліти в ідеології українського націоналізму / UTL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/20/06-09Illenko.pdf> 2009
5. Липинський В. К. Національна аристократія // Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 1998.
6. Рудакевич О. М. Три складові національної ідеї та їх актуальний зміст для України // Суспільно-політичні процеси, 2018. Вип. 2 (9). С. 145–181
7. Ямчук П. Християнський консерватизм: дух, епоха, людина. Луцьк: Терен, 2005. 316 с.